

27. Magfizika

1.

Rendszám, tömegszám, izotópok. Írja le ezen fogalmak fizikai jelentését!

2.

Hányszor nagyobb két proton között az elektromos taszítás, mint a gravitációs vonzás?

Határozza meg ezt az arányt két elektronra, illetve egy elektronra és egy protonra?

(A proton tömege $1,67 \cdot 10^{-27}$ kg, az elektroné $9,1 \cdot 10^{-31}$ kg, mindkét részecske töltésének nagysága $1,6 \cdot 10^{-19}$ C, a Coulomb-törvényben szereplő arányossági tényező $9 \cdot 10^9$ N·m²/C², a gravitációs állandó $6,67 \cdot 10^{-11}$ N·m²/kg².)

3.

Hofstadter elektronokkal végzett szórás kísérletében azt tapasztalta, hogy a nagyobb

atommagok sugara (R) a tömegszám (A) köbgyökével arányos: $R = R_0 \sqrt[3]{A}$, ahol $R_0 =$

$1,42 \cdot 10^{-15}$ m. Határozzuk meg ilyen magok esetén a mag sűrűségét! (Feltételezhetjük, hogy a protonok és neutronok tömege egyenlő, $M_p = M_n = 1,67 \cdot 10^{-27}$ kg.)

Tömeghiány jelensége, kötési energia

4.

Határozza meg az egy nukleonra jutó átlagos kötési energiát a ${}^2_1\text{H}$ atommag esetén! (A proton tömege $1,6726 \cdot 10^{-27}$ kg, a neutron tömege $1,6749 \cdot 10^{-27}$ kg, a deutron mag tömege $3,3431 \cdot 10^{-27}$ kg, a fény sebessége $3 \cdot 10^8$ m/s.)

5.

Határozza meg az egy nukleonra jutó átlagos kötési energiát a ${}^{40}_{20}\text{Ca}$ és a ${}^{56}_{26}\text{Fe}$ atommagok esetén! (A kalcium móltömege 40,080 g/mol, a vasé 55,847 g/mol, az Avogadro-szám $6,022 \cdot 10^{23}$. A proton tömege $1,6726 \cdot 10^{-27}$ kg, a neutron tömege $1,6749 \cdot 10^{-27}$ kg.)

6.

A szabad neutron instabil részecske, spontán bomlása során proton és elektron keletkezik (továbbá antineutrínó.) Mennyi a keletkező részecskék által elszállított mozgási energia?

A neutron nyugalmi tömege $1,6749 \cdot 10^{-27}$ kg, a protoné $1,6726 \cdot 10^{-27}$ kg, az elektroné $9,1061 \cdot 10^{-31}$ kg.)

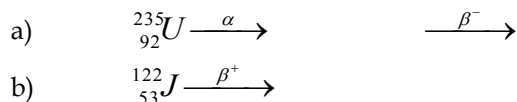
Radioaktív bomlások

7.

Az α -bomlást sok esetben β -bomlás követi. Miért?

8.

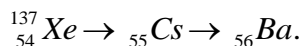
Egészítsd ki az alábbi bomlási egyenleteket a keletkező magok rendszámával, tömegszámával és vegyjelével!

${}_{89}\text{Ac}$	${}_{90}\text{Th}$	${}_{91}\text{Pa}$	${}_{92}\text{U}$	${}_{93}\text{Np}$	${}_{94}\text{Pu}$
${}_{51}\text{Sb}$	${}_{52}\text{Te}$	${}_{53}\text{I}$	${}_{54}\text{Xe}$	${}_{55}\text{Cs}$	${}_{56}\text{Ba}$

9.

A ${}^{235}_{92}\text{U}$ mag neutron hatására például ${}^{95}_{38}\text{Sr}$ -izotópra és ${}^{137}_{54}\text{Xe}$ -izotópra hasad. Állapítsa meg, hogy hány neutron lép ki a fenti magreakció során! A keletkező izotópok tovább bomlanak. A xenon bomlásláncában a nyílak fölé írt betűkkel jelölje a bomlás módját, és írja be a hiányzó tömegszámokat:

10.

A ${}^{14}\text{C}$ $T = 5736$ év felezési idővel β^- bomló. Egy anyag most $0,001$ mól ${}^{14}\text{C}$ izotópot tartalmaz.

- Mennyi most az anyag aktivitása?
- Mennyi lesz az aktivitása $10\,000$ év múlva?
- Mennyi idő alatt csökken az aktivitás a kezdeti érték 10 -ed részére?
(Az Avogadro-szám $N_A = 6 \cdot 10^{23} \text{ 1/mol.}$)

11.

Egy lombikban lévő vízbe jódt-131 radioizotóp (${}^{131}\text{I}$) szennyezés került. Négy nap elteltével a lombik tartalmának aktivitása $1,85 \cdot 10^2 \text{ Bq}$ volt. Hány gramm ${}^{131}\text{I}$ -izotóp került a vízbe, ha 1 gramm ${}^{131}\text{I}$ -izotóp aktivitása $4,6 \cdot 10^{15} \text{ Bq}$, és a felezési idő 8 nap? (**$5,6 \cdot 10^{-14} \text{ g}$**)

12.

A ${}^{174}_{72}\text{Hf}$ (hafnium) $2 \cdot 10^{15}$ éves felezési idővel α -bomló.

- Mekkora lesz a keletkezett mag rendszáma (neve) és tömegszáma?
- Mekkora az aktivitása $1 \text{ kg } {}^{174}_{72}\text{Hf}$ -t tartalmazó anyagnak?

13.

Mekkora $1 \text{ mol } {}^{40}\text{K}$ aktivitása? Mennyi idő alatt csökken a 8 -ad részére, ha a felezési idő $1,28 \cdot 10^9$ év?

14.

Mennyi idő alatt csökken ezredrészére $0,1 \text{ g}$ tiszta ${}^{212}\text{Po}$ -izotóp aktivitása, ha felezési ideje $3 \cdot 10^{-7} \text{ s}$?

15.

Egy tartály 4 mg rádiumot tartalmaz. A rádium tömegszáma 226 , rendszáma 88 .

- Hány rádiumatom van a tartályban?
- A rádium α -bomló, felezési ideje 1680 év. Hány mg rádium lesz a tartályban 3360 év múlva?
- Hány rádiumatom bomlik el 1 s alatt?
- Milyen rendszámú és tömegszámú atommag keletkezik a rádium bomlásakor?

16.

A polónium 218 -as tömegszámú izotópja α -aktivitású. A radioaktív bomlás felezési ideje 3 perc, és minden egyes, a bomlás során keletkező α -rész $9 \cdot 10^{-13} \text{ J}$ mozgási energiával hagyja el az atommagot.

- Hány atommag bomlik el 10^{-6} kg polónium-izotópból az első 9 perc alatt? (**$2,4 \cdot 10^{18}$**)
- Mennyi 20°C -os vizet lehetne a légköri nyomáson elforralni azzal az energiával, ami eközben felszabadul? (**$0,84 \text{ kg}$**)

Az Avogadro-szám: $6,02 \cdot 10^{23} \text{ 1/mol}$; a víz fajhője: $4,18 \text{ kJ/kgK}$, forráshője: 2256 kJ/kg .

17.

Radioaktív technéciummal végzendő orvosi vizsgálatához $80 \cdot 10^6 \text{ Bq}$ aktivitású izotópot adnak be egy betegnek. A felhasznált izotóp felezési ideje 6 óra.

- Mekkora aktivitású preparátumot kell előkészíteni reggel 8 órára, ha az izotópot egy óra múlva, 9 órakor adják be a betegnek? (**90 MBq**)

A felhasznált izotóp tisztán gammasugárzó, bomlásakor atommagonként egyetlen

$2,24 \cdot 10^{-14}$ J energiájú foton keletkezik.

b) Mekkora az előkészített preparátumból egy másodperc alatt kilépő fotonok összenergiája a beadás időpontjában? ($1,8 \cdot 10^{-6}$ J)

18.

Egy üzemben a hegesztési varratok átvilágítására ^{60}Co -izotóp γ -sugárzását használják. A ^{60}Co bomlásakor atommagként két γ -foton keletkezik. Az egyik foton energiája 1,17 MeV, a másiké 1,33 MeV. A radioaktív preparátum a beszerzéskor $3,7 \cdot 10^{10}$ Bq aktivitású volt, egy év alatt aktivitása 12,2%-kal csökkent.

a) Mennyi a felezési idő, és mennyi idő alatt csökken az aktivitás a beszerzési érték harmadrésére? (5,33 év; 8,45 év)

b) Mekkora volt a preparátumból egy másodperc alatt kilépő γ -fotonok összenergiája a beszerzéskor? ($9,25 \cdot 10^{10}$ MeV = 14,8 mJ)

19.

Egy urántömb 30% ^{235}U -izotópot és 70% ^{238}U -izotópot tartalmaz. Hány %-a lesz a tömbben lévő ^{235}U magok száma a ^{238}U magok számának $5 \cdot 10^9$ év múlva?

(A ^{235}U felezési ideje $7,1 \cdot 10^8$ év, a ^{238}U felezési ideje $4,51 \cdot 10^9$ év.)

20.

Egy urántömb 30% ^{235}U -izotópot és 70% ^{238}U -izotópot tartalmaz. Mennyi idő múlva lesz a ^{235}U mennyisége 0,1%-a a ^{238}U mennyiségének?

(A ^{235}U felezési ideje $7,1 \cdot 10^8$ év, a ^{238}U felezési ideje $4,51 \cdot 10^9$ év.)

Egyéb

21.

Becsülje meg a termikus neutron átlagos sebességét!

22.

A neutronfizikában gyakran megoldandó feladat, hogy a hasadásban keletkező gyors neutronokat le kell lassítani. Ezt általában úgy oldják meg, hogy a gyors neutronokat valamilyen közegbe (lassító közeg) engedik. A neutronok rugalmasan ütköznek a közeget alkotó anyag atommagjaival és az ütközésekben energiát veszítve lelassulnak. Milyen anyagot alkalmaznál lassító közegként, ha az a cél, hogy a neutronok minél kevesebb ütközésben lelassuljanak?

A) Vízet.   B) Ólmot   C) Vasat.

23.

Mivel magyarázza azt a jelenséget, hogy ha egy atommag három részre hasad, akkor több neutron szabadul ki, mintha a mag csak két részre hasad?

24.

Jelöld, hogy az alábbi állítások igazak, vagy hamisak!

- Az azonos számú protont tartalmazó atommagok egymás izotópjai.
- A tömegszám a magban lévő neutronok számát adja meg.
- A vegyjelet a rendszám határozza meg.
- A nukleáris kölcsönhatás hosszú hatótávolságú.
- Két egymáshoz nagyon közel lévő neutron vonzza egymást.
- Egy mag tömege egy picivel mindig nagyobb, mint az őt alkotó szabad nukleonok tömegeinek összege.
- Ha egy magban a neutronok száma több mint az optimális neutronsám, akkor a mag valószínűleg β^- bomló.
- β^+ bomlásnál a magból egy elektron lép ki.
- β^- bomlásnál a rendszám változatlan, a tömegszám eggyel növekszik.
- Az α bomlásnál a tömegszám 4-gyel, a rendszám 2-vel csökken.
- A nehéz magok (pld ^{235}U) lassú neutronokkal ütközve kisebb részekre hasadnak, és

közben 2-3 gyors neutron szabadul fel. A hasadásban felszabaduló neutronok egy része újabb hasadást okozhat, így egy önfenntartó magfizikai láncreakció jöhet létre.

- Egy magfizikai láncreakció esetén az egymást követő fázisokban akkor növekszik a hasadások száma, ha a sokszorozási tényező kisebb, mint egy.
- Ha egy atomreaktorba kadmium rudakat engedünk le, akkor a sokszorozási tényező növekszik.
- Egy atomreaktorban a moderátor közeg elsődleges feladata a hasadásban keletkező neutronok lelassítása.
- A paksi atomerőműben a moderátor közeg grafit.
- Egy működő paksi atomreaktorban a hasadásokban felszabaduló energia vizet melegít.
- A paksi atomerőműben a primer körben keletkező gőz turbinát hajt.
- Két könnyű mag fúziója alacsony hőmérsékleten azért nem megy végbe, mert a magok kis mozgási energiájuk miatt nem tudnak a nukleáris kölcsönhatás hatótávolságán belülre kerülni a magok Coulomb-taszítása ellenében.
- A hidrogénbomba működése a maghasadáson alapszik.

25.

Egy nyugvó atommag két részre bomlik, és a részek szétrepülnek. Az egyik rész tömege fele a másikénak.

a) Melyik résznek nagyobb a mozgási energiája?

- A) a kisebb tömegűnek   B) a nagyobb tömegűnek   C) egyenlők

b) Hogyan aránylik a két rész mozgási energiája egymáshoz?

- A) 1:1   B) 1:2   C) 1: $\sqrt{2}$

26.

A ${}^{232}_{90}\text{Th}$ atommag α -bomló.

- a) Határozza meg a keletkező maradék mag tömegszámát és rendszámát!
b) A bomlásban felszabaduló $0,653 \cdot 10^{-12}$ J energia megoszlik a kilépő α -részecske, és a visszalökődő maradék mag mozgási energiája között. Mekkora sebességgel lökődik vissza a maradék mag?

(Az α -részecske tömege $6,64 \cdot 10^{-27}$ kg, a maradék mag tömege $378,58 \cdot 10^{-27}$ kg, a ${}^{232}\text{Th}$ mag a bomlás előtt nyugalomban volt)

27.

Igen nagy távolságból α -részecske közeledik egy eredetileg nyugvó, szabad lítium atommag felé a két részecskét összekötő egyenes mentén. A részecskéket pontszerűnek tekintjük.

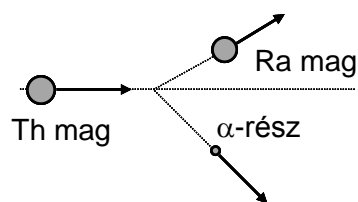
Mekkora az α -részecske kezdeti mozgási energiája, ha a lítium atommagot 10^{-14} m távolságra közelíti meg? (**$2,18 \cdot 10^{-13}$ J**)

$m_\alpha = 6,64 \cdot 10^{-27}$ kg, $q_\alpha = 3,3 \cdot 10^{-19}$ C, $m_{\text{Li}} = 1,15 \cdot 10^{-26}$ kg, $q_{\text{Li}} = 4,8 \cdot 10^{-19}$ C, $k = 1/(4\pi \cdot \epsilon_0) = 9 \cdot 10^9$ Nm²/C².

28.

A tórium egyik izotópjának atommagjából az α -bomlásnak nevezett folyamatban egy α -részecske lökődik ki, a maradék mag pedig egy rádium atommag lesz. A bomlás során $\Delta E = 6,5 \cdot 10^{-13}$ J magenergia szabadul fel, ami a szétlökődő α -részecske és rádium mag mozgási energiája formájában jelenik meg. (Az α -részecske tömege $m_\alpha = 6,64 \cdot 10^{-27}$ kg, a rádium mag tömege 57-szerese az α -részecske tömegének. A vizsgált jelenséget a magok körüli elektronok semmilyen módon nem befolyásolják.)

a) Mekkora lesz a szétlökődő részecskék sebessége abban a vonatkoztatási rendszerben,

amelyben a tórium mag nyugalomban volt?

b) Vizsgáljuk a bomlást olyan vonatkoztatási rendszerből, amelyben a tórium mag a bomlás előtt $v_0 = 4,86 \cdot 10^5$ m/s sebességgel halad. Legfeljebb mekkora szöget zárhat be a bomlásban keletkező rádium mag sebessége a tórium haladási irányával?

Katódsugárcső

1980 orvosi 5g

Egy katódsugárcsőben az elektronokat $U=104$ V állandó feszültséggel gyorsítjuk. A katódsugár áramerőssége $I=2 \cdot 10^{-4}$ A. Az elektron tömege $m_e=9,1 \cdot 10^{-31}$ kg, töltése $e=1,6 \cdot 10^{-19}$ C.

a) Hány elektron jut a cső világító ernyőjére másodpercenként? ($1,25 \cdot 10^{15}$ db)

b) Mekkora erőt fejtenek ki az ernyőre csapódó elektronok? ($6,75 \cdot 10^{-8}$ N)

1989 TTKpót 5

Egy TV-képernyőn másodpercenként 25 kép jelenik meg. A képek 625 sorból, és soronként 830 képelemből állnak.

a) Mekkora a katódsugár átlagos áramerőssége, ha a képernyőre becsapódó elektronok száma képelemenként átlagosan $5 \cdot 10^8$? (1,04 mA)

b) Mekkora sebességűek az elektronok, ha a gyorsító feszültség 16 kV? ($7,5 \cdot 10^7$ m/s)

c) Mekkora a katódsugár gyorsításához szükséges átlagos teljesítmény? (16,6 W)

Az elektron tömege $m_e=9,1 \cdot 10^{-31}$ kg, az elektron töltése $e=1,6 \cdot 10^{-19}$ C.